

Petar Bojanić
Institut za filozofiju i društvenu teoriju
Univerzitet u Beogradu

Institucija grupe i genocidna delovanja

Apstrakt: Pokušaću da problematizujem malu teoriju o konstituisanju jedne grupe simultanim isključivanjem neke druge grupe. Naime, da li je moguće istovremeno proizvoditi socijalne i nesocijalne akte (negativne socijalne akte), odnosno, da li je moguće konstruisati jednu grupu koja deluje „genocidno“ ili „genocidalno“, dakle, uništava jednu drugu grupu ili ono „grupno“ jedne grupe istovremeno afirmišući vlastito jedinstvo i svoju ontološku stabilnost (zato sam u naslovu i upotrebio reč „institucija“; radi se o grupi koja traje, koja nije privremena i prolazna)? Konačno, da li ovo moje tematizovanje grupe kroz antagonizam između grupa uopšte ima veze s Lemkinovom rečju „genocid“?

Cljučne reči: grupa, genocid, Konvencija, negativni akti, socijalni genocid.

123

Pokušaću da problematizujem malu teoriju o konstituisanju jedne grupe simultanim isključivanjem neke druge grupe.¹ Naime, da li je moguće u isto vreme proizvoditi socijalne i nesocijalne akte (negativne socijalne akte)², odnosno, da li je moguće konstruisati jednu grupu koja deluje „genocidno“ ili „genocidalno“, dakle, uništava jednu drugu grupu ili „grupno“ jedne grupe (ono po čemu je grupa grupa) ujedno afirmišući vlastito jedinstvo i svoju ontološku stabilnost (zato sam u naslovu i upotrebio reč „institucija“; radi se o grupi koja traje, nije privremena i prolazna)? Konačno, da li ovo moje tematizovanje grupe kroz antagonizam između grupa uopšte ima veze s Lemkinovom rečju *genocide*, sa uvek *novom* rečju koja je zamenila ono što je, na primer, britanski premijer Winston Čerčil (Winston Churchill) definisao kao *a crime without name*, ili što se u međunarodnom pravu zove *scelus infandum*?

1 Tekst je nastao u okviru projekata „Istraživanje uticaja klimatskih promena na životnu sredinu: praćenje uticaja, adaptacija i ublažavanje“ (43007) i „Retke bolesti: molekularna patofiziologija, dijagnostički i terapijski modaliteti i socijalni, etički i pravni aspekti“ (41004) koje finansira Ministarstvo za prosvetu i nauku Republike Srbije, u okviru Programa Integrisanih i interdisciplinarnih istraživanja za period 2011–2014. godine. Šira verzija ovog teksta predstavljena je na engleskom jeziku 2. avgusta 2013. godine u Potsdamu, u okviru međunarodnog skupa „Genocide. Contemporary Philosophical and Sociological Perspectives“, koji su organizovali Universität Potsdam i „Lepsiushaus“, a čiji je urednik Roj Knoke (Roy Knocke).

2 „Nichtsoziale und soziale Akte“ je naslov jednog kratkog teksta Adolfa Rajnaha (Adolf Reinach) iz 1911. (Reinach 1989), dok „negativni socijalni akt“ asocira knjigu koju su uredili Libš, Zep i Hecel (Liebsch, Sepp, Hetzel 2011).

Ako termin „dekonstrukcija“ uopšte ima smisla i ako bi trebalo braniti najvažnije strategije dekonstrukcije (pseudo-metode ili metode koja zapravo nije metoda), čini mi se da bi veliki angažman pravnika Rafaela Lemkina (Raphael Lemkin)³, kao i sve što se poslednjih pedeset godina dešavalo sa „institutom“ „genocida“ ili „Konvencijom“ o genocidu⁴, bili savršen primer afirmativnosti dekonstrukcije. Bez obzira na krajnje problematične upotrebe i konceptualizacije ove reči, na različite metodološke teškoće i relativizacije (ponekad, „forsiranje“ genocida i onda kada genocidalno nije na delu)⁵, čini mi se da je budućnost „Konvencije“ obezbeđena – što znači da se u budućnosti njen tekst neće značajno modifikovati, dok će korekcije svakako biti harmonizovane s namerama i starim predlozima Lemkina, na kojima često insistiraju njeni kritičari. Izneo bih preliminarno dvostruku tvrdnju: najpre, u poslednjih deset godina sva tri velika i verovatno najvažnija projekta tematizovanja genocida (mislim na radove Viljema Šabasa [William A. Schabas], Leriya Meja [Larry May], Klaudivije Kard [Claudia Card]) i dalje traže inspiraciju u Lemkinovim namerama kada harmonizuju „Konvencije“ sa strašnim zločinima koji su se u međuvremenu desili (Ruanda, Jugoslavija);⁶ kao i da dve najavljene a verovatno i najambicioznije rekonstrukcije „*Convention*“, još uvek u procesu definisanja i preciziranja, i dalje ostaju u duhu Lemkinovih skica i namera⁷. Zanimljivo je da svi ovi projekti, sa

3 Lemkin je posle dolaska u Ameriku posvetio svoj život lobiranju da termin „genocid“ bude uvažen i prihvaćen u različitim političkim krugovima i u zakonodavstvima različitih zemalja. Na primer, u nastojanju da ubedi Ernsta Grosa (Ernest Gross), američkog predstavnika u skupštini koja je održana u Parizu 28. novembra 1948, da Amerika prihvati „Konvenciju“, Lemkin piše: „Genocid je oteo živote mojih najdražih; borba protiv genocida je učinila da izgubim zdravlje. Za ovu stvar sam spreman da dam svoj život“ (Cf. Cooper 2008: 169).

4 „Convention on the Prevention and Punishment of Genocide“ usvojena je 9. decembra 1948. i postala pravosnažna 12. januara 1951. godine (United Nations 1951).

5 Jedan autor je, na primer, govorio o *genocidalism*, o genocidalnim upotrebama reči *genocide*, o neodgovornim i nepravilnim upotrebama ove reči kada se radi o zločinima koji nemaju bilo kakve veze sa *Convention*.

6 Jugoslavija je bila jedna od prvih zemalja koja je još 1949. prihvatila *Convention* inкорporirajući zakon o genocidu u sopstveno zakonodavstvo.

7 Prvi pokušaj se odnosi na dugo najavljivani tekst „Genocide and Group Rights“, koji Čandran Kukatas (Chandran Kukathas) prezentuje već nekoliko godina i u kojem insistira na istovremeno isuviše širokoj i uskoj definiciji genocida u „Konvenciji“. Kukatas smatra da suština genocida nije u uništenju grupe kao takve (on razlikuje kolektivnu i korporativnu koncepciju grupe; insistira da je uvođenje grupe u *Convention* stavilo u drugi plan važnost zločina prema stanovništvu), već da ubijanje velikog broja pojedinaca treba da bude osnovna odlika genocida. Reč *genocide* iz svoje knjige *Axis Rule in Occupied Europe* Lemkin prevodi na poljski kao *ludobojstwo* (*lude*=ljudi, a *zabojstwo*=ubistvo) (knjiga je objavljena na poljskom jeziku u isto vreme kada se, 1944, pojavila na engleskom). Nasuprot tome, Klaudivija Kard pokušava da odbrani značaj grupe (a onda i uništenja grupe koje je moguće i bez ubijanja) u okviru definicije genocida, pozivajući se na različita svedočanstva koja potvrđuju da

izuzetkom Šabasovih knjiga i tekstova, pojam genocida rekonstruišu isključivo putem filozofske refleksije,⁸ insistirajući na potrebi za još mnogo ozbiljnijim filozofskim debatama. Zašto? Čini mi se da osim što analiza genocida svakako predstavlja filozofski zadatak, ili zadatak filozofa (koji je dodatak pravniku ili sudiji, a i istoričaru) i filozofski problem (takođe i 'filozofski fokus'),⁹ različiti procesi koji su se odvijali, pre svega, u „Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju“ (ICTY) i prve presude za genocid, različite medijske i političke redukcije i uprošćavanja u vezi sa ovim ratovima i zločinima, posebno su mogle da inspirišu filozofe.

Pokušaću da neke od ovih komplikacija (svi znamo da ih je previše) kratko skiciram,¹⁰ da pokažem ili samo nabrojim neke važne filozofske intervencije koje zaista daju mogućnost da se lakše poveže „Konvencija“ sa zločinima, ali i da se obezbedi distanca i spreče deformacije „Konvencije o genocidu“. Filozofski angažman svakako ima za cilj da menja i restaurira norme, da pravi nove norme i stvara i modifikuje nove pojmove. Međutim, čini mi se da je filozofski zadatak i zaštita od viška teorije (od filozofije), od fiktivne konzistentnosti teorije i nasilnog deformisanja činjenica.

A crime without name. Značaj novog tzv. „sekularnog“ tematizovanja zla (velikog ili grandioznog zla) i konstrukcija teorije o svirepostima (*atrocities*) neprocenjivi su doprinosi filozofkinje Klaudije Kard, jer čine mogućim, a zatim i nužnim, procesuiranje velikih zločina.¹¹ Kard sledi Lemkinovu perspektivu, jer se ne fokusira na „počinocima kao grupi, nego na žrtvama kao grupi (*on the group character of the perpetrators but the group character of the victims*)“¹². Ideja da veliki zločin može biti

je to bila istinska Lemkinova namera. U objašnjenju genocida stoga takozvana socijalna smrt ima prednost nad ubistvom ili ubistvima.

8 Cf. Card 2010: 241 i dalje.

9 Ovdje ponavljam i sledim, zajedno sa Virdžinijom Held (Virginia Held), reči Anet Bajer (Annette Bayer), izrečene na plenearnom skupu „*The Eighty-Seventh Annual Eastern Division Meeting of the APA*“ u Bostonu 29. decembra 1990, u tekstu nazvanom „*A Naturalists View of Persons*“: „(...) kada smo unutar bilo kakve vrste rata, spremni da pređemo sa individualne na kolektivnu odgovornost. (...) Naš *philosophical focus* treba da bude mnogo više na kolektivnoj nego na pojedinačnoj odgovornosti, kada treba da razumemo sebe kao ličnosti“ (Bayer 1991: 6; Cf. Held 2002).

10 „Prisustvo filozofije“ ili „prisustvo“ komplikovanih i nagomilanih argumenata lako je prepoznati po načinu izvođenja tekstova o genocidu. Knjige ili tekstovi obiluju klasifikacijama i metajezicima, oklevanjima i modifikacijama. Stavovi autora koji pišu o genocidu prepuni su rezervi, neprestano se koriguju ili neprestano obećavaju buduće korekcije, rečju – ti tekstovi nikada nisu dovršeni.

11 Teškoća konstrukcije ovakve teorije o zlu, manifestuje se, na primer, u beskonačnom insistiranju Kard da se ona rukovodi „*secular approach to understanding evil*“ (Cf. Card 2002; Card 2010).

12 Cf. Luban 2010.

prepoznat na osnovu veličine povrede (*severe harm*), koju je onda nemoguće oprostiti („*intolerable harms produced by inexcusable wrongs*“)¹³, implicira stajalište da se genocid, za razliku od ubistva, ne može opravdati.¹⁴ Ali kako ga je onda moguće procesuirati, odnosno kazniti? Izvode ove teškoće moguće je objasniti činjenicom da se tokom istorija zločina i kazni nikada nije dovođila u pitanje opravdanost velikog nasilja nad malom ili velikom grupom, niti se ovo nasilje smatralo za povredu. Tri primera: nasilje odabranog naroda nad okolnim plemenima i uništenje svega što diše (Jošua 10. 40: „Uništeno sve što je disalo, kao što je naredio Bog Izraela“) moguće je preimenovati u „sveti totalni rat“ za životni prostor i preživljenje;¹⁵ univerzalna krivična jurisdikcija je priznala jedino pirateriju kao zločin, a što je omogućilo da se jedna grupa (svakako ne ni nacionalna, etnička, rasna ili religiozna, ali još manje politička ili slučajna grupa) proglasi za neprijatelja čovečanstva i bude slobodno uništavana (institucije izopštenja, *herem* i *sacer*, preteče su figure gusara; moguće je ubiti one koji su proglašeni za *sacer* i ne odgovarati); i na kraju, Kantov nepravedni neprijatelj [*der ungerichte Feind*]¹⁶ (naravno ne samo Kantov, jer se ova konstrukcija, na primer, nalazi i kod Vatela [Vattel] ili Ahenvala [Achenwall]) koji se pojavljuje u *Metafizici morala* i u različitim njegovim predavanjima i koji, pošto ne sledi osnovne moralne principe, treba da bude uništen (za Kanta je nepravedni neprijatelj tada bila Poljska, koja, slično kao i Turska za Lajbnica, jeste grupa ljudi ispod civilizacijskog minimuma, nesposobna za pravljenje dobrog ustava, te stoga ne treba da postoji). „*A crime without name*“ jeste zapravo ime za zlo ili zla po sebi (*mala in se* ili, u jednini, *malum in se*),¹⁷ fiktivno zlo za koje zapravo nemamo pravne instrumente i koje stoga ne može biti kažnjeno.

Actus reus i *mens rea*. Genocidna delovanja ili genocidni činovi (*genocidal acts*), odnosno „fizički element“ (*physical element*) i, s druge strane, „mentalni element“ (*mental element*), *dolus specialis* (posebna namera), osnovne su karakteristike genocida. Ova druga karakteristika se obično izdvaja kao ključna jer razlikuje genocid od ostalih zločina kao što se i opisuje kao posebna namera (*special intent*).¹⁸ Namera

13 Card 2010: 18.

14 Card 2010: 254.

15 Cf. Walzer 1992.

16 O Kantovom nepravednom neprijatelju prvi piše pedesetih godina prošlog veka Karl Šmit (Carl Schmitt), a poslednjih godina i Suzan Meld Šel (Suzan Meld Shell), Harald Miler (Harald Müller), Hajnc-Gerd Šmic (Heinz-Gerd Schmitz) i Martin Frank (Martin Frank).

17 Cf. Bojanić 2006.

18 Shabas 2011: 102.

počinioca mora biti da uništi grupu, te se stoga, Šabas tvrdi, *mens rea* sastoji zapravo od dve komponente, od znanja i od namere.¹⁹ Onaj koji vrši genocidalne akte (negativne akte ili akte negativnog nasilja) – insistiram da su to, popravljajući ili precizirajući definiciju Kardove o ugroženoj *social vitality*,²⁰ oni akti koji uništavaju sve što čini da jedna grupa postoji (veze između članova grupe, Serlovim rečima, „lepak“ ili „ono“ što drži članove jedne zajednice zajedno; „socijalnu ontologiju“ grupe) – u isto vreme postupa po jednom planu koji već postoji (ili koji je napravio s drugima), kojeg je svestan i poznaje ga,²¹ i koji pokušava da implementira. Individua (i dalje upotrebljavam jedninu) ima intenciju da implementira ideju uništenja (koja se nalazi u planu ili projektu ili koja jeste sâm plan). Međutim, kako se to socijalni akti smenjuju sa nesocijalnim ili negativnim ili genocidalnim aktima? Simultano, dok se jedna grupa konstituše, neka druga grupa bi trebalo da se raspada, jer su delovi ili članovi te grupe prestali da budu povezani. Kako je to moguće? Sada je sasvim izvesno da se genocidalni akti (ili akti koji demonstiraju jednu grupu) mogu vršiti jedino kolektivno (naravno, bez obzira što npr. Kant uopšte nije uvažavao postojanje kolektivne akcije), tj. da implementacija „plana“ jeste uvek kolektivna („sposobnosti za delovanje narastaju onda kada su delatnici međusobno povezani te čine onako kako ne bi mogli činiti da obavljaju radnje samostalno“²²). Plan, uvek zajednički plan, nalazi se između članova jedne grupe i predstavlja pojavnu formu socijalnih akata (*Erscheinungsform*). To je dokumentacioni rad koji ujedinjuje jednu grupu,²³ kojeg su članovi grupe svesni, jer

127

19 Shabas 2009: 242. U vezi sa znanjem, obično se navodi primer slučaja Ajhman (Eichmann), koji je „optužen za genocid samo za ona dela koja je počinio posle juna 1941, tj. onda kada je bio svestan i kada je poznao plan 'Final solution'“ (Shabas 2009: 247).

20 Card 2010: 237–241, 278.

21 U malom tekstu „Nichtsoziale und soziale Akte“ Rajnah piše: „Socijalni akti (*Soziale Akte*) su akti koji ne miruju u sebi (*in sich selbst ruhen*). Za socijalne akte suštinska je pretpostavka neki drugi subjekt kome se žele objaviti (*kundgeben wollen*). Osoba na koju su usmereni trebalo bi da otuda bude upoznata (*Kenntnis davon erhalten*). Povezivanje (*Verbindung*) ljudi ipak nije moguće neposredno. Izrazi (*Ausdrucke*) su ovde takođe nužni; socijalni akti moraju pronaći izraz saopštavanja drugome. Na raspolaganju su različite forme: reči, gestovi itd. Adresat (*Ein Adressat*) je dakle nužan prilikom socijalnih akata. U tu svrhu neophodna je i pojavna forma (*Erscheinungsform*) ovih akata. Usmerenje na adresate leži u suštini ovih akata, njihova je duša. Drugo, pojavna forma ne leži u njihovoj suštini i njihovo je telo. Ona postoji samo zato što mi, ljudi, svoje unutrašnje akte možemo saznati jedino preko njihovih pojavnih formi“ (Reinach 1989: 358).

22 Card 2010: 38.

23 Pripremam tekst o razlici plana, projekta i dokumenta, kao i o vezi između institucije i nasilja. U ovom tekstu, metafiziku plana ili metafiziku dokumenta kao glavnog izvora genocidnih akata, zamenjujem s procesom dokumentacije ili

on zapravo predstavlja mrežu različitih akata koje tek treba ispuniti u budućnosti (obaveze, obećanja, zakletve, pretnje itd.). Intencija je zato uvek – kolektivna.

*The lone genocidal maniac.*²⁴ Prva presuda Međunarodnog krivičnog suda za zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji odnosi se na slučaj genocida i donesena je oktobra 1999. Goran Jelisić, zvani Adolf, proglašen je odgovornim za ubistvo desetine Muslimana u koncentracionom logoru koji je improvizovao (dodajem, zajedno s desetinom sličnih, anonimnih genocidalnih manijaka) u delu grada (takođe moj dodatak) u kojem je stanovao. Nedavno je uhapšena i njegova supruga za kojom se godina ma tragalo, a uz čiju je pomoć Adolf izvršio gotovo sve zločine za koje se tereti. Pošto nije moglo da dokaže da je genocid zaista počinjen u Bosni i Hercegovini (u tom slučaju bi Krstić, Tadić ili Jelisić bili terećeni za saučesništvo (*the charge of complicity*), sudsko veće se odlučuje za strategiju koju Šabas zove „Lee Harvey Oswald teorija genocida“, tj. da je Adolf zapravo „počinio genocid delujući sam, kao glavni počinilac, radije nego kao saučesnik (*acting alone, as the principal perpetrator, rather than as an accomplice*)“²⁵. Da bi osiguralo ovakvu svoju konstrukciju, Sudsko veće se odlučuje „za predlog da genocid može biti počinjen iako se ne zahteva bilo kakav organizovani plan ili politički plan države ili nekog sličnog entiteta“²⁶. Evo paragrafa 100:²⁷

128

dokumentovanja, s dokumentacijskim aktima koji institucionalizuju jednu grupu u vreme vršenja progona i nasilja nad drugom grupom ili nad delom svoje vlastite grupe (autogenocid).

24 *Jelisić* (IT-95-10-T), Judgment, 14 December 1999, para. 100; Shabas 2011: 103.

25 Schabas 2001: 31.

26 Asimetrična pretpostavka koju iznosi *Trial Chamber* jeste da obično neka pravna konstrukcija, fikcija ili institucija kao što je „a state or similar entity“ može imati „an organized plan or policy“, dok istovremeno slični entitet ili institucija (država) ne može trpeti nasilje genocida. Takva asimetrija čini upitnim „entitet“ nad kojim se genocidalni akti sprovode, jer je to grupa individua koja je zapravo uvek u konstrukciji (na primer, manjina ili manjinska grupa). U slučaju koji se odnosio na „the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide“ (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) iz februara 2006, jedna tada novoformirana država (BiH) pokušava da, prema rečima jednog njenog predstavnika, advokata Pelea (Maître Pellet), „ustanovi odgovornost jedne države (u pitanju je država Srbije i Crne Gore, koja danas više ne postoji) za genocid koji se sprovodi (*s'est traduit*) umiranjem više stotina hiljada osoba, žena, dece, naprosto, zato što nisu bili rođeni kao Srbi (*par la mort de plus de cent mille personnes, des femmes, des enfants, simplement parce qu'ils n'étaient pas nés serbes*)“. Dakle, država Bosna i Hercegovina, *de facto* u ime grupa nesrpske populacije od kojih je i sama sastavljena (iako u njen sastav ulazi i srpsko stanovništvo, koje ova država tada očigledno ne predstavlja) traži odgovornost jedne druge države, koja tada takođe više ne postoji, zbog snabdevanja srpskog stanovništva ili grupe Srba u Bosni i Hercegovini „organizovanim planom ili političkim planom“ (*plan or policy*).

27 *Prosecutor v. Jelisić*, Case no. IT-95-10-T, Judgment, para. 100 (Dec. 14, 1999).

Ovakav slučaj je teorijski moguć (*Such a case is theoretically possible*). Ubistva koja je počinio optuženi dovoljna su da ustanove materijalni element zločina genocida, te je *a priori* moguće zamisliti (*conceive*) da je optuženi *harboured* (tajno naumio ili tajno posedovao) plan uništenja čitave grupe iako ovu nameru nisu podržale organizacije u kojima su druge individue učestvovala. Polazeći od ovoga, pripremni rad na Konvenciji iz 1948. donosi uvid u činjenicu da namera (*premeditation*) nije bila odabrana kao legalni sastojak zločina za genocid, pošto ju je pomenuo *ad hoc* komitet u skici dokumenta (*the draft stage*), što je izgleda suviše naznačiti, jer je već taj zahtev u tekstu tako postavljen da bi bilo kakvo preciziranje samo opterećilo dokazni postupak. Iz ovoga proizilazi da pisci (*drafters*, oni koji su skicirali Konvenciju) nisu smatrali da postojanje neke organizacije ili sistema služi genocidnoj svrsi kao legalni sastojak zločina. Zbog toga oni nisu računali na mogućnost da individua nastoji da uništi grupu kao takvu.

Bez obzira što je Apelaciono veće podržalo ovaj zaključak Sudskog veća, za nas ostaje problematično što se – u ovom slučaju – individualna odgovornost za genocid i postojanje plana da se istrebi čitava grupa međusobno isključuju. Zločini i ubistva koje je Jelisić počinio dokazuju ne samo da nije postojao nekakav plan ili kolektivna intencija, nego da postoji isključivo njegov vlastiti „plan“ (ili njegova „skica“ plana) koji uopšte ne mora da bude objavljen, da ima pojavnu formu (*Erscheinungsform*), da je podeljen sa drugima i dat na znanje drugima. „(...) *a priori* je moguće zamisliti (*conceive*) da je optuženi *harboured* (tajno naumio ili tajno posedovao) plan uništenja čitave grupe, a da ovu nameru nisu podržale bilo koje organizacije u kojima su druge individue učestvovala“. Ovom *genocidnom manijaku* (stotine sličnih tipova, pripadnika svih sukobljenih strana ovih ratova, masakriraju civile) najpre je imputirano da je počinio zločine koje sam nikako nije mogao počiniti (iako je „teoretski moguće“ – reč „moguće“ se u ovom paragrafu pojavljuje tri puta – da ih je počinio), da bi mu potom bio imputiran i *dolus specialis*. „*Theoretically possible*“ je pojava u skladu s kojom cela ova potpuno slučajno formirana grupa ljudi (Jelisić je samo jedan od njih, iako je verovatno najambiciozniji u produkciji „nesocijalnih akata“), individualno odgovara za počinjeni genocid, tj. da tridesetak ljudi koji nekoliko meseci šikaniraju, siluju i ubijaju svoje komšije i poznanike iz dela grada u kojem su donedavno svi živeli zajedno pojedinačno bude osuđeno za genocid. Jedan od njih trenutno izdržava kaznu u Hagu. Identifikovaću tri mogućnosti koje bi mogle da odrede atribut „genocidno“ u Lemkinovom smislu reči: broj ubistava ili broj ubijenih (ako je suština genocida ubijanje i uništenje individua); veličina grupe (supstancijalnost grupe ili supstancijalni deo grupe) koja je ovim ubistvima uništena

(na primer, na lokalitetu Brčko jedna grupa je pokušala da uništi drugu grupu ljudi – neki su ubijeni, neki su prisilno iseljeni, ali muslimanske „manjine“ više nema);²⁸ i, na kraju, treća mogućnost: ukoliko svih tridesetak manijaka budu osuđeni za genocid u pojedinačnim tužbama, da li je onda u Brčkom, na teritoriji države Bosne i Hercegovine, bilo genocida ili nije? Da li je akumulacija individualnih odgovornosti (individualnih akata) i njihovo transformisanje u kolektivnu odgovornost uopšte u duhu genocida i „Konvencije“?

130

Muške i ženske fantazije. Srbin-silovatelj. „Theoretically possible“ je slučaj da individualni genocidni akti mogu imati strašne konsekvence (oni ih sasvim sigurno imaju u jednom vremenskom intervalu i na određenoj lokaciji), međutim samo kombinacija individualnih i kolektivnih genocidnih akata, i posledično individualne i kolektivne odgovornosti za genocid, mogu eventualno dovesti do trajnog prekida nasilja.²⁹ Svedočanstva druge grupe genocidnih manijaka i ostalih fantazera, naprotiv, dobro su poslužila ne samo u konstruisanju jedne argumentativno kompaktne fikcije o tzv. „genocidu nasilne oplodnje“ (*genocide by force impregnation*) (silovanja su svakako ugrađena u presude za genocid nekih kriminalaca, ali nisu imala posebnu „genocidnu“ snagu), već su, što je čini mi se mnogo značajnije, sprečila genocidne akte bosanskih Srba (i ne samo Srba) većih razmera, jer je Međunarodna zajednica uspeła da detektuje postojanje nekoliko centara (nazivanih „kampovima“) u kojima se prisilno grupišu civili nesrpske nacionalnosti.³⁰ Paralelno s pojavom ovih stacionara, potpuno improvizovanih i neorganizovanih,

28 Mogućnost da genocid bude geografski lokalizovan (limitirana zona) prvi put se pojavljuje u *Prosecutor v. Krstić, Case no. IT-98-33-T, Judgment, para. 590 (Aug. 2, 2001)*. „Indeed, the physical destruction may target only a part of the geographically limited part of the larger group because the perpetrators of the genocide regard the intended destruction as sufficient to annihilate the group as a distinct entity in the geographic area at issue. In this regard, it is important to bear in mind the total context in which the physical destruction is carried out.“

29 Danas je Brčko, u kojem 1991. živi mnogo više Muslimana nego Srba, grad koji se nalazi u srpskom delu Bosne i Hercegovine (to znači da su isti ovi zločini genocidnih manijaka, njihova ubijanja i čišćenja, osigurali „suverenost“ Brčkom kao „srpskom“ gradu). Muslimanska zajednica postoji i dalje u ovom gradu i veoma je aktivna. Ova poslednja činjenica, ponavljam, ipak umanjuje značaj druge činjenice, da to svakako nije ista grupa ili ista muslimanska zajednica od pre 20 godina, da ova prva grupa nema oštećeni identitet ili „*the loss of significant aspects of her identity*“ (što bi bila, prema mišljenju Kard, osnovna karakteristika „*the harm of genocide*“). Za razliku od Lerijske Meje, slično kao i Klaudiviju Kard, interesuje me identitet grupe, a ne identitet pojedinaca koji se odnosi na pripadnost grupi (Cf. May 2010: 10, 84–85).

30 Svetska kampanja protiv takozvanih logora smrti i genocidnih akata bosanskih Srba, predstavljala je i medijski rat protiv Srba, što je dovelo do prekida rata i njihovog poraza.

započinje velika kampanja o silovanjima koje vrše manijaci ili bande manijaka koji sebe određuju kao Srbe.³¹ O takozvanom fenomenu „*Brana plan*“³² piše jedan italijanski novinar citirajući izveštaj nekog sastanka oficira „u beogradskom predgrađu“ 1991. Tekst je sročćen u formi povelje ili plana, a Kard prenosi ovaj citat iz knjige Beverli Alen (Beverly Allen), koja je nastala tako što Alen njena bivša studentkinja, Hrvatica, „pokazuje prevode svedočenja desetina bosanskih i hrvatskih žena koje su preživele dve stvari: 'logore silovanja/smrti i ono što smo mi kasnije spoznale kao genocidno silovanje“ (*rape/death camps and what we later came to recognize as genocidal rape*).³³ Evo najavljenog citata:

„Naša analiza ponašanja muslimanskih zajednica pokazuje da moral, volja i ratnička priroda njihovih grupa mogu biti potkopani jedino ako se naša akcija usmeri na tačku (*point*) u kojoj je religijska i socijalna struktura najranjivija. Mislimo na žene, posebno na adolescentkinje i decu (*We refer to the women, especially adolescents, and to the children*). Odlučna intervencija (*Decisive intervention*) prema ovoj socijalnoj figuri (*social figures*) širi zbrku između zajednica, proizvedeći prvo opšti strah a potom paniku koja vodi do verovatnog [muslimanskog; to je dodatak Alen, kaže Kard] povlačenja sa teritorija na kojima se odvijaju ratne aktivnosti.“ (Card 2010: 269)

131

Teoretski je zaista moguće da jedan istinski veoma vešt „socijalni ontolog“ napiše ovako precizan tekst čija bi funkcija bila ne samo da objasni i poveže sasvim nerazumljive zločine koje sporadično vrše različiti bolesnici i kriminalci na velikoj teritoriji (upravo plan daje smisao zločinima i tako ih čini genocidnim), nego i da inspiriše nas, filozofe (posebno Klaudiju Kard), da raspravljamo o temi socijalne smrti grupe ili zajednice („*social structure*“ ili „*social figures*“ su zaista zadivljujuće sintagme i pojavljuju se u ovom fragmentu). Autor analitičko-strateškog plana

31 Kard ih upravo tako i naziva: *Serbs*.

32 „Bran plan“ je priključen takozvanom „Ram planu“, mnogo poznatijem i takođe potpuno neizvesnom. Kard se poziva na oba ova plana. U slučaju koji se odnosio na „Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide“ (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) 28. februara 2006. jedan od članova pravnog tima Srbije i Crne gore, Ijan Braunli (Ian Brownlie), piše: „*Madam President, what is remarkable is the absence in these passages of evidence of a plan. In any event the purported RAM plan consists of suppositions based upon the insufficiently legible part of the transcript of a telephone conversation between Milosevic and Karadzic of 29 May 1991. Not a single ICTY indictment contains details about the existence of a plan entitled RAM. The controverted evidence of the RAM plan has been examined at some length in the Rejoinder* (pp. 590-598)“ (12)

33 Kard nastavlja dalje pasaż prepričavajući šta je pročitala u ovoj knjizi: „*One of the Serbian policies was to enforce pregnancies resulting from the rape of Muslim women by Serb soldiers. Women were raped until they became pregnant, held prisoner until abortion was no longer safe, and then released*“ (Card 2010: 268). Na strani 283 govori o „*systematic rape of women and girls of all ages and all conditions...*“

(grupa, oficiri, „naša analiza“, „mi“, „mi-intencija“) pronalazi „mesto“ koje je veoma ranjivo (time se zadovoljava uslov za masakr, po definiciji Nejegela), a „*decisive intervention*“ (u jednini; ovo je ublažena parafraza sintagme „*final solution*“) implicira samo „verovatno“ rasturanje ovih „zajednica“ (u množini) i njihovo iščezavanje sa teritorija na kojima one (zajednice) već sada nisu ujedinjene i kompaktne (u jednini). „Tačka“ (*point*) je zapravo figura koja je integrativni faktor ovih zajednica, a tri socijalne figure koje su pomenute mogu biti svedene na samo jednu: figuru „žene-majke“.³⁴

132

Pretpostavio bih, na samom kraju, da se ova „scena“, koja po definiciji ili po „*Convention*“ (*a priori*) treba da proizvodi uspešne genocidne akte („*Genocidal Acts*“), sastoji od dve komponente ili dva agenta i oba su fiktivna: prvi je već pseudo-konstituisan samim tekstom ove „povelje“ i potpuno je u skladu s Rajnahovom teorijom adresata („Usmerenje na adresate leži u suštini ovih akata, njihova je duša [*liegt im Wesen dieser Akte, ist ihre Seele*]“ (Cf. fusnota 21)). Pritom predlažem da zanemarimo ko su autori ove perfektno konstrukcije i kakva je zaista veza institucionalnih, socijalnih i sirovih činjenica na početku devedesetih godina na teritoriji Bosne i Hercegovine. „Drugo je u pojavnoj formi koja ne počiva u njihovoj suštini već u njihovom telu (*nicht in ihrem Wesen und is ihr Leib*)“ (Cf. fusnota 21) Ujedinjena grupa se predstavlja kao da njeno jedinstvo i postojanje zavisi isključivo od ovog saobraćaja i komunikacije između članova grupe i njihove inkorporisanosti (*Leib*) u „pojavnu formu“ (*Erscheinungsform*) (dokument, analiza ili direktiva, plan koji citiram), a ne od negativnih akata („*decisive intervention*“) ili, pre svega, od njih kao takvih. Drugi agent je već unapred množtven, fiktivno rasut i rasprostranjen i pre nego što zaista počne da trpi genocidnu akciju koja se, paradoksalno (i ovde se nalazi paradoks grupe koja je povređena velikim zlom i svirepostima), prvo konstituiše uz pomoć „genocidnih akata“ da bi odmah zatim i nestala.

Fiktivnost oba ova entiteta, sasvim sigurno je i dalje uslovljena teškoćom određenja „nesocijalnih akata“ (na primer, u svom tekstu Rajnah uopšte ne govori o njima) ili „genocidnih akata“. Međutim, koliko god je sigurno da genocidnih akata ima u ratovima koji su se dogodili, koji su u toku ili koji će, na žalost, slediti, teško je utvrditi postojanje genocida,

34 Majka kao „seksualni kontejner“ (*sexual container*) ili „biološka kutija“ (*biological box*). Nasuprot, figura „žene-ratnice“, sasvim sigurno bi degradirala analize koje su zastupljene u ovim tekstovima i u ratovima o kojima govorim (Cf. Card 2010: 268–272).

jer grupe ne nestaju niti se „povlače sa teritorija na kojima se odvijaju ratne aktivnosti“.

Primljeno: 10. septembra 2013.

Prihvaćeno: 16. oktobra 2013.

Literatura

- Bayer, Annette (1991), „A Naturalists View of Persons“, *APA Proceedings* 65 (3): 5-17.
- Bojanić, Petar (2006), „Will the Judgment in the Hague Trial Constitute a Precedent in International Law? On the great crime (*mala in se; scelus infandum*) and sovereignty“, *Sociološki pregled* 42: 93-114.
- Card, Claudia (2002), *The Atrocity Paradigm. A Theory of Evil*, New York: Oxford University Press.
- Card, Claudia (2010), *Confronting Evils: Terrorism, Torture, Genocide*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cooper, John (2008), *Raphael Lemkin and the Struggle for the Genocide Convention*, Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Held, Virginia (2002), „Group Responsibility for Ethnic Conflict“, *The Journal of Ethics* 6 (2): 157-178.
- Liebsch, Burkhard, Andreas Hetzel, Hans Rainer Sepp (prir.) (2011), *Profil negativistischer Sozialphilosophie: ein Kompendium*, Berlin: Akademie Verlag.
- Luban, David (2010), „Fairness to Rightness: Jurisdiction, Legality and the Legitimacy of International Criminal Law“, u Samantha Besson & John Tasioulas (prir.), *The Philosophy of International Law*, New York: Oxford University Press, 569-588.
- May, Larry (2010), *Genocide. A Normative Account*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Reinach, Adolf (1989), „Nichtsoziale und soziale Akte“, u Adolf Reinach, *Sämtliche Werke. Kritische Ausgabe und Kommentar*, Karl Schumann i Barry Smith (prir.), München: Philosophia, str. 355-360.
- Shabas, William A. (2001), „Was Genocide Committed in Bosnia and Herzegovina? First Judgments of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia“, *Fordham International Law Journal* 25: 22-53.
- Shabas, William A. (2009), *Genocide in International Law. The Crime of Crimes*, 2nd edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Shabas, William A. (2011), *An Introduction to the International Criminal Court*, 4th edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Walzer, Michael (1992), „The Idea of Holy War in Ancient Israel“, *The Journal of Religious Ethics* 20 (2): 215-228.
- United Nations (1951), „Convention on the Prevention and Punishment of Genocide“, *Treaty Series* 78: 277.

Petar Bojanić

The Institution of Group and Genocidal Acts

Abstract

This critique is focused on a small theory regarding the constituting of a group through the simultaneous exclusion of some other group. Is it possible, then, to produce social and non-social acts (negative social acts) at the same time? Or is it possible to construct a group which acts 'genocidally', meaning that it destroys another group or "the groupness" of a group, and at the same time affirm its own unity and its ontological stability? (I have used the word 'institution' in the title, since we are dealing with a group that is lasting, and not temporary.) Finally, does this thematization of the group through inter-group antagonism have anything to do with Lemkin's word 'genocide'?

Keywords: *group, genocide, Convention, negative acts, social genocide.*